

Motion till riksdagen 2011/12:So332

av **Amineh Kakabaveh m.fl. (V, MP)**

Rättvis vinhandel

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Systembolagets arbete med miljöfrågor, sociala och etiska frågor samt mänskliga rättigheter bör granskas externt och i samarbete med de arbetandes fackliga organisationer inom vin- och spritproduktionen och andra berörda parter.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att den ovannämnda processen ska vara öppen och transparent.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Systembolaget bör ta ett större ansvar för arbetsrätt och andra sociala rättigheter.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Systembolaget aktivt bör öka sitt utbud av produkter med Fairtrade-märkning eller annan etisk och miljömässig märkning för att på så sätt bidra till en hållbar utveckling och bättre arbetsvillkor för lantarbetarna på vingårdarna i vin- och spritexporterande länder.

Inledning

Systembolaget är tillsammans med de övriga nordiska alkoholmonopolen en av världens största återförsäljare av vin. Lantarbetare på vingårdar världen över tillhör de allra mest utsatta och underbetalda yrkesgrupperna. En ny rapport "Ripe with Abuse. Human Rights Conditions in South Africa's Fruit and Wine Industries" (Human Rights Watch, augusti 2011) visar att lantarbetares rättigheter kränks systematiskt i Sydafrika – det enskilda land varifrån Systembolaget köper mest vin. Lantarbetarna utsätts för farliga kemikalier,

Fel! Okänt namn på

bostäderna på gårdarna är undermåliga, kvinnor diskrimineras vid graviditet och hänvisas nästan uteslutande till säsongsanställningar.

Vid ett möte mellan Systembolagets ansvariga för Corporate Social Responsibility, CSR, och lantarbetare på vingårdar i Chile (juni 2011) vittnade arbetare om hur de svartlistas då de organiserar sig fackligt och visade upp sina anställningsavtal som förbjuder kollektivavtal. Lönerna går inte att leva på, inte ens när arbetsgivarna lever upp till de lagstadgade minimilönerna i respektive land.

Systembolaget och övriga nordiska alkoholmonopol antar den 1 januari 2012 en etisk uppförandekod för sitt arbete. Det är ett positivt steg, men inte tillräckligt. Den organisation monopolen har valt att ansluta sig till, Business Social Compliance Initiative, BSCI, har kritiserats för att den inte inkluderar fackföreningar och civila samhällets organisationer, för att den brister i öppenhet, och för att uppförandekoden saknar ett tydligt krav på en lön som går att leva på (levnadslön enligt FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter), och lön under föräldraledighet. Mer om kampanjens kritik mot BSCI i slutet av denna motion.

Dessutom medger inte nuvarande tolkning av 4 och 7 §§ i avtalet mellan staten och Systembolaget att Systembolaget särskilt prioriterar produkter med olika slags etiska märkningar vid anrop om upphandling och marknadsföring i butikerna. Information om koldioxidutsläpp för de olika produkterna, arbetsförhållanden och etisk hänsyn tillhandahålls inte av Systembolaget invid butikshyllorna, med hänvisning till 4 och 7 §§ i avtalet.

Systembolaget har, som statligt bolag, ett ansvar att se till att lantarbetarnas arbetsförhållanden på vingårdar vars produkter de är återförsäljare av, är drägliga och att deras rättigheter respekteras i enlighet med internationell rätt och Sveriges politik för global utveckling (antagen 2003 av en enig riksdag).

Så länge oetiska företag tillåts konkurrera genom att inte ta ansvar för miljön och genom att kränka arbetsrätten, försvåras de etiska företagens agerande på marknaden. Konkurrensen snedvrids och det finns en uppenbar risk att ansvarstagande företag konkurreras ut av sådana som sänker sina kostnader med hjälp av kränkningar av arbetsrätt och miljöförstöring.

Skarp kritik från Rättvis handel

Kampanjen ”Rättvis vinhandel” har riktat följande kritik mot BSCI-koden, som Systembolaget börjar tillämpa nästa år:

- ? Fackföreningar och civila samhällets organisationer involveras inte. BSCI är ett företagsinitiativ, där varken fackföreningar eller civila samhällets organisationer har möjligheter att bli medlemmar eller få insyn. Fackföreningar deltar inte vid inspektioner eller i uppföljning av koden. Protokoll från inspektioner och kritik mot producenter offentliggörs inte.
- ? Koden saknar ett tydligt krav på en lön som går att leva på (levnadslön enligt FN:s internationella konvention om ekonomiska, sociala och kultu-

rella rättigheter). BSCI-koden ställer krav på att varje leverantör ska betala reglerad minimilön i de länder de verkar. Men ofta är minimilönen väldigt låg, och täcker inte ens de mest basala behoven som skolgång, bostad, sjukvårdskostnader med mera.

- ? Koden har svagheter kring organisationsfrihet. I BSCI-koden står det att arbetare har rätt att organisera sig, men enligt experter på internationell arbetsrätt är kraven på det här området för otydligt formulerade för att få någon effekt. Studier från bland andra Ethical Trade Initiative visar att uppförandekoder generellt sett inte lett till förbättringar när det gäller facklig organisering och minimilöner.
- ? Föräldraledighet och kompensation under föräldraledighet regleras inte i koden. Det är en särskilt viktig fråga för kvinnliga arbetare, som ofta diskrimineras vid graviditet och sällan får fast anställning och betald föräldraledighet enligt Ripe with Abuse, Human Rights Conditions in South Africa's Fruit and Wine Industries, Human Rights Watch, 2011. Kampanjen har riktat skarp kritik mot att Systembolaget inte involverar de arbetandes organisationer i utarbetande av koden eller planerar att inkludera dessa i uppföljningsarbetet.

Etik, mänskliga rättigheter och miljöhänsyn vid statlig upphandling

I den internationella diskussionen om företagens ansvar är en viktig fråga att etiska riktlinjer följs upp genom oberoende kontroll i samarbete med berörda parter och att uppföljningen är transparent och går att utvärdera för intressenter utanför bolaget. Att involvera arbetare och andra viktiga intressenter i uppföljningen är särskilt viktigt för att upptäcka bl.a. diskriminering mot kvinnliga arbetare (Barrientos et al (2004), IDS Working Paper 223 – Ethical trade in African horticulture: gender, rights and participation) och fackligt aktiva. Det är dels en demokratifråga, att de som är berörda av en verksamhet ska göras delaktiga i CSR-arbetet, dels en fråga om trovärdighet.

Därför bör Systembolagets arbete med miljö, mänskliga rättigheter och etik granskas externt och i samarbete med de arbetandes organisationer och andra berörda parter.

Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Denna process bör vara öppen och transparent. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Systembolaget bör ställa krav på underleverantörer och importörer och aktivt verka för att grundläggande arbetsrätt följs när det gäller samtliga produkter som upphandlas. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Förutom att verka för att höja standarden vad gäller miljö och mänskliga rättigheter inom hela branschen, kan Systembolaget även aktivt öka sitt utbud av produkter med Fairtrade-märkning eller annan etisk och miljömässig

Fel! Okänt namn på

märkning för att bidra till en hållbar utveckling och att lantarbetare får bättre arbetsvillkor.

Systembolaget bör uppmanas att utarbeta förslag på att en viss andel av sortimentet på Systembolaget ska utgöras av Fairtrade- eller etiskt märkta produkter av annat, samt en strategi för hur de målen ska nås. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

För att möjliggöra ovannämnda krav bör 4 och 7 §§ i avtalet mellan Systembolaget och staten ses över (se nedan). De har framhållits som potentiella hinder i arbetet med att öka utbudet av och informationen om etiskt märkta produkter, och i och med detta ställa högre krav på respekt för arbetsrätt för samtliga produkter:

4 § Bolagets produktval ska vara sådant att ingen favorisering sker av inhemska produkter. Urvalet får endast grundas på en bedömning av produktens kvalitet, särskilda risker och skadeverkningar av produkten, kundernas efterfrågan och andra affärsmässiga hänsyn.

Vidare:

7 § Bolagets åtgärder för marknadsföring och produktinformation ska vara opartiska och oberoende av produktens ursprungsland. Bolaget ska, med beaktande av i lag angivna begränsningar för marknadsföring av alkoholdrycker, verka för att nya produkter blir kända för kunderna.

Vad som omfattas av uttrycket ”särskilda skadeverkningar av produkten” i 4 § är oklart. I dagsläget tolkar inte Systembolagets CSR-avdelning (Mejlkorrespondens 2011-07-04) begreppet så att det innefattar lantarbetares ohälsa p.g.a. dåliga arbetsförhållanden, såsom exponering för kemikalier.

I butikerna är det enbart ekologiska produkter som förses med särskild information – för andra etiska märkningar får kunderna själva leta efter etiketter på flaskan. Information om koldioxidutsläpp finns inte att tillgå.

Stockholm den 26 september 2011

Amineh Kakabaveh (V)

Bengt Berg (V)

Jan Lindholm (MP)

Jens Holm (V)